

ĐIỀU TRA XU THẾ KINH DOANH TRÊN THẾ GIỚI

và một số khuyến nghị đối với Việt Nam

Đoàn Dũng

Điều tra xu thế kinh doanh (Business Tendency Survey) là loại điều tra định tính có nhiều điểm khác biệt so với điều tra thông kê định lượng truyền thống đã được tiến hành trên thế giới và ở nước ta. Điều tra xu thế kinh doanh (viết tắt theo tiếng Anh là BTS) có một số đặc trưng cơ bản như sau:

- Điều tra BTS còn được gọi với một số tên khác nhau, như: Khảo sát quan điểm kinh doanh; khảo sát môi trường kinh doanh; điều tra kỳ vọng kinh doanh; khảo sát niềm tin kinh doanh... Điều tra BTS nhằm thu thập thông tin từ giám đốc hoặc người quản lý doanh nghiệp về tình hình kinh doanh hiện nay và triển vọng (hay mong đợi) của doanh nghiệp trong tương lai gần.

- Điều tra BTS nhằm thu thập thông tin về các khía cạnh khác nhau của doanh nghiệp, kết hợp với những phân tích sẽ cung cấp bức tranh toàn cảnh về một ngành, lĩnh vực hoặc toàn bộ nền kinh tế (Điều tra định lượng truyền thống thường chỉ đề cập được một khía cạnh hoạt động nào đó của doanh nghiệp). Trên cơ sở các thông tin thu thập được từ điều tra BTS sẽ: (i) Bổ sung thông tin cho các cuộc điều tra định lượng; (ii) Biên soạn các chỉ tiêu niềm tin (confident indicator), chỉ tiêu dẫn dắt (leading indicator), chỉ tiêu tổng hợp (Composite indicator) phục vụ cho phân tích và dự báo ngắn hạn và đưa ra những cảnh báo sớm về kinh tế vĩ mô.

- Điều tra BTS là loại điều tra định tính, những thông tin điền vào phiếu điều tra là những thông tin không liên quan đến sổ sách kế toán, thông kê của doanh nghiệp, mà nó là những thông tin thường trực (có sẵn) của giám đốc/chủ doanh nghiệp hay người quản lý doanh nghiệp (gọi chung là giám đốc). Mặc dù là những thông tin định tính, không thể hiện bằng con số cụ thể, nhưng là những thông tin tổng hợp có chất lượng cao đã được đích thân giám đốc doanh nghiệp thu thập, sàng lọc, tổng hợp và đúc rút ra những thông tin có giá trị quyết định đến sự phát triển của doanh nghiệp. Do vậy, đối tượng được phỏng vấn trong cuộc điều tra này là giám đốc doanh nghiệp được chọn vào mẫu điều tra. Phiếu điều tra phải được thiết kế ngắn gọn (tối đa 02 trang giấy với khoảng 10 đến 15 câu hỏi). Thời gian phỏng vấn, điền phiếu điều tra khoảng 15-20 phút.

- Khác với các cuộc điều tra truyền thống, chỉ tiêu tính toán kết quả điều tra BTS chủ yếu là tính giá trị thuần túy (Net Value, viết tắt là NV) hay giá trị cân bằng (Net Balance). Ví dụ: kết quả trả lời về triển vọng nhận được đơn đặt hàng của các đối tác trong 3 tháng tới như sau: 22% trả lời là “tăng lên”, 10% trả lời là “không thay đổi”, 18% trả lời là “giảm xuống”, $NB = +4 (22-18)$.

- Chi phí điều tra thấp do nội dung điều tra đơn giản (chủ yếu dùng câu hỏi đóng). Số lượng câu hỏi ít, tốn ít thời gian cho việc phỏng vấn, ghi phiếu,

kiểm tra, mã hóa, tổng hợp, nên kết quả điều tra sẽ được công bố sớm hơn nhiều so với điều tra định lượng truyền thống.

- Các nhà phân tích kinh tế, hoạch định chính sách là những người sử dụng chính dữ liệu điều tra BTS. Ngoài ra, các giám đốc doanh nghiệp cũng sử dụng kết quả điều tra BTS để đánh giá tình hình kinh doanh hiện tại và tương lai của họ và qua đó biết được tình hình của các đối thủ cạnh tranh cũng như các đối tác.

Điều tra BTS được tiến hành từ những năm 1920 do Hiệp hội Thương mại của Anh và Đức thực hiện, đến nay đã có ít nhất 61 quốc gia¹ trên thế giới tiến hành điều tra BTS, bao gồm 18 quốc gia Châu Á, 11 quốc gia Châu Mỹ, 30 quốc gia Châu Âu, và 01 quốc gia Châu Phi. Năm 1953, Trung tâm Nghiên cứu quốc tế về điều tra xu hướng kinh tế (Centre for International Research on Economic Tendency Surveys - CIRET) được thành lập tại Thụy Sĩ. CIRET là diễn đàn của các nhà kinh tế và các tổ chức hàng đầu về phân tích kinh doanh và khảo sát người tiêu dùng. CIRET xây dựng trang web chuyên về BTS (<https://www.ciret.org>) để chia sẻ kinh nghiệm và kết quả điều tra BTS. Từ năm 2000 đến nay, CIRET đã tổ chức 09 cuộc Hội thảo quốc tế về BTS, Hội thảo gần đây nhất được tổ chức vào năm 2013, tại Bruxelles (Bi), Cuộc Hội thảo về BTS sắp tới được tổ chức vào tháng 10/2014 tại Singapore. Tất cả các nước thành viên của OECD đều tiến hành điều tra BTS và đã chứng minh tính hiệu quả của điều tra này. OECD đã thành lập Nhóm trợ giúp kỹ thuật khu vực (Region Technical Assistance – RETA) nhằm hỗ

trợ các quốc gia tiên hành điều tra BTS và xuất bản cuốn Cẩm nang Điều tra xu thế kinh doanh (2013). Malaysia tiên hành điều tra BTS từ năm 2002, là quốc gia thành công nhất trong khu vực Đông Nam Á về điều tra BTS. Malaysia đã thiết lập trang điện tử riêng chuyên về điều tra BTS (http://www.statistics.gov.my/portal/download_Economics/files/TENDENCY). Theo đó các báo cáo về kết quả điều tra BTS được công bố có hệ thống trên trang web này, báo cáo gần đây nhất là báo cáo kết quả điều tra BTS quý 1/2014.

Điều tra BTS tại Việt Nam

Tổng cục Thống kê đã tiếp cận và điều tra thử nghiệm BTS từ năm 2000 lĩnh vực công nghiệp và thương nghiệp bán buôn, bán lẻ. Năm 2001, chính thức điều tra BTS ở lĩnh vực công nghiệp, thương nghiệp, xây dựng. Kết quả điều tra bước đầu đã bổ sung thông tin cho việc biên soạn báo cáo tình hình kinh tế xã hội hàng tháng, quý, năm và đã được trình bày tại một số hội thảo quốc tế về BTS được tổ chức ở Bangkok (Thái Lan) và Paris (Pháp). Tuy nhiên, từ năm 2007 đến năm 2013, Tổng cục Thống kê không tiếp tục điều tra BTS nữa (???). Ngân hàng Nhà nước tiên hành điều tra Xu hướng kinh doanh của các tổ chức tín dụng (định kỳ 6 tháng); và điều tra kỳ vọng lạm phát (định kỳ 3 tháng) Từ năm 2013. Trung tâm Thông tin và Dự báo KT-XH quốc gia (Bộ Kế hoạch và Đầu tư) cũng đã tiên hành điều tra khảo sát niềm tin kinh doanh tại Việt Nam (một dạng điều tra BTS), nhưng đến nay cũng không tiếp tục điều tra nữa.

Tóm lại: BTS ra đời được gần một Thế kỷ (từ những năm 1920 của Thế kỷ 20) và ngày càng được khẳng định tính ưu việt của BTS so với điều tra định

¹ Do không có điều kiện, nên tác giả mới chỉ thu thập được thông tin của 61 quốc gia và lãnh thổ về điều tra BTS

lượng truyền thông. Đến nay BTS đã trở lên phổ biến trên thế giới. Cộng đồng Thống kê quốc tế đã hình thành một số tổ chức quốc tế, vùng về BTS (CIRET, RITA). Phương pháp luận chuẩn quốc tế về BTS được hướng dẫn trong cuốn Cẩm nang “Business Tendency Survey”. BTS không khó, nhưng cần lưu ý 02 vấn đề: (1) Đối tượng phỏng vấn phải là giám đốc; (2) Cách thức công bố và sử dụng kết quả điều tra BTS.

Thống kê Việt Nam tiếp cận BTS (2000) sớm hơn so với Thống kê Malayxia (2002), nhưng lại tụt hậu so với Thống kê Malayxia. Hiện tại Thống kê Malayxia đã tạo được dữ liệu BTS hàng quý liên tục từ 2002 – 2014 và vẫn đang tiếp tục nối dài dữ liệu này. Ngoài dữ liệu được công bố, Malayxia còn có Báo cáo BTS hàng quý, gồm số liệu và phân tích, dự báo (Báo cáo quý 1/2014 dày 48 trang (2 thứ tiếng) được phổ biến trên trang web riêng. Thống kê Việt Nam đi trước, về sau, không chỉ tụt hậu, mà còn gây ra lãng phí nguồn lực cho việc nghiên cứu và điều tra thí điểm BTS.

Một số khuyến nghị

1. Khôi phục điều tra BTS ở các lĩnh vực đã điều tra trước năm 2007

Như trên đã trình bày, điều tra BTS của TCTK được thực hiện trước đây khá bài bản và đảm bảo hài hòa với các nội dung điều tra BTS của OECD. Do đó, TCTK cần khôi phục điều tra BTS đối với lĩnh vực công nghiệp; xây dựng; thương nghiệp bán buôn, bán lẻ; dịch vụ, nhằm cung cấp thông tin về hiện trạng và xu thế của các lĩnh vực quan trọng của nền kinh tế; đồng thời đảm bảo tính so sánh quốc tế và hài hòa với OECD.

2. Giao đơn vị chủ trì thực hiện điều tra BTS

Theo chức năng nhiệm vụ hiện nay, 05 đơn vị có thể chủ trì cuộc điều tra này, theo thứ tự ưu tiên như sau:

- Vụ TK Tổng hợp sẽ là lựa chọn thứ nhất: Vụ TKTH là đơn vị biên soạn báo cáo tình hình kinh tế - xã hội tháng, quý, năm; đồng thời sẽ là đơn vị chủ trì thực hiện phân tích kinh tế vĩ mô. Đơn vị này có hạn chế về kinh nghiệm tổ chức điều tra nói chung và điều tra BTS nói riêng.

- Vụ TK Công nghiệp sẽ là lựa chọn thứ 2: Vụ TKCN có kinh nghiệm tổ chức điều tra tháng, quý, năm và điều tra DN hàng năm; đồng thời có kinh nghiệm điều tra BTS, kể cả điều tra thí điểm. Tuy nhiên, có hạn chế trong việc sử dụng kết quả điều tra để bổ trợ cho báo cáo tình hình kinh tế - xã hội và phân tích kinh tế vĩ mô (vì chỉ giới hạn ở lĩnh vực công nghiệp).

- Vụ TK Thương mại và Dịch vụ là lựa chọn thứ 3: Ngoài những điểm mạnh, điểm hạn chế như Vụ TK Công nghiệp. Lãnh đạo Vụ TKTM&DV hiện nay không có ai tham gia thực hiện điều tra thí điểm BTS trước đây.

- Vụ TK Xây dựng và Vốn đầu tư là lựa chọn thứ 4: Đơn vị này có điểm mạnh và hạn chế tương tự như Vụ TKTM&DV.

- Viện KHTK sẽ là lựa chọn thứ 5: Lãnh đạo Viện KHTK có kiến thức và kinh nghiệm điều tra BTS; đồng thời có khả năng cập nhật phương pháp luận và nội dung điều tra BTS quốc tế. Hạn chế của đơn vị này là thiếu nguồn nhân lực (vì Viện KHTK có nhiều mảng công việc đang nghiên cứu, triển khai, thực hiện, nhưng vẫn chưa đủ nhân lực).

3. Hình thành Nhóm điều tra BTS

Dù TCTK có giao cho đơn vị nào chủ trì điều tra BTS đi nữa, xong nhất định Tổng cục phải hình thành nhóm điều tra BTS và giao cho 01 đơn vị chủ trì quản lý Nhóm này. Thành viên của Nhóm điều tra BTS đến từ 05 đơn vị nói trên và từ Vụ PPCĐTK&CNTT (nhằm đảm bảo tính nhất quán trong điều tra BTS, nhất là thiết kế phiếu điều tra, tổng hợp, phân tích, sử dụng và công bố kết quả điều tra BTS). Trưởng nhóm là 01 lãnh đạo Vụ chủ trì điều tra BTS.

Nhóm điều tra BTS sẽ thực hiện một số nhiệm vụ chính sau:

(1) Nghiên cứu, cập nhật phương pháp và nội dung điều tra BTS của quốc tế, nhất là của OECD, trước tiên cần dịch ra tiếng Việt cuốn “Business Tendency Surveys: A Handbook” do OECD biên soạn cho các nước thành viên ngoài OECD; nghiên cứu kinh nghiệm điều tra BTS ở trong nước và nước ngoài. Đặc biệt chỉ ra những ưu điểm và hạn chế của điều tra BTS trước đây do TCTK tiến hành.

(2) Thiết kế điều tra BTS theo Quy trình 07 bước đã được Tổng cục ban hành tại QĐ số 945/QĐ-TCTK ngày 24/09/2013. Trên cơ sở tham khảo Tài liệu hướng dẫn điều tra thí điểm BTS; Phương án điều tra BTS năm 2001 của Tổng cục; kinh nghiệm điều tra BTS của Ngân hàng Nhà nước, Trung tâm Thông tin và Dự báo KT-XH quốc gia và cập nhật phương pháp luận quốc tế để thiết kế cuộc điều tra BTS.

(3) Nghiên cứu và đề xuất cơ chế chia sẻ và sử dụng kết quả điều tra với Ngân hàng Nhà nước và Trung tâm Thông tin và Dự báo KT-XH quốc gia. Làm thế nào để hòa nhập dữ liệu điều tra BTS của 02 cơ quan này vào dữ liệu điều tra BTS của TCTK

để có được bức tranh chung về hiện trạng và xu thế của kinh tế Việt Nam.

(4) Nghiên cứu phương pháp biên soạn kết quả điều tra BTS

Điều tra BTS có nhiều điểm khác biệt so với điều tra truyền thống, nhất là phương pháp biên soạn các chỉ tiêu leading indicator, confident indicator, Composite indicator... Ứng dụng CNTT trong điều tra BTS một cách tối đa thu thập, nhập tin, truyền đưa, tổng hợp, công bố để chia sẻ, quảng bá, định hướng người sử dụng kết quả điều tra BTS để cung cấp kết quả điều tra nhanh nhất, hiệu quả nhất.

(5) Tổ chức một số cuộc hội thảo trong và ngoài Tổng cục về điều tra BTS.

4. Một số nội dung thiết kế điều tra BTS của Tổng cục Thống kê

- Phạm vi điều tra BTS: Điều tra BTS ở 04 lĩnh vực: Công nghiệp (trong đó có CN chế biến); xây dựng; thương nghiệp (bán buôn, bán lẻ); dịch vụ, nhất là vấn đề xây dựng liên quan đến thị trường Bất động sản đang là vấn đề nóng hiện nay.

- Đơn vị điều tra BTS: Mỗi doanh nghiệp độc lập có quy mô lớn hoặc trọng điểm của ngành, lĩnh vực là 01 đơn vị điều tra (Lưu ý: Đối với DN hoạt động nhiều lĩnh vực, mỗi lĩnh vực đều có quy mô lớn, thì mỗi lĩnh vực điền 01 phiếu điều tra riêng).

- Đối tượng cung cấp thông tin: Giám đốc/chủ doanh nghiệp là những người trả lời các câu hỏi trong phiếu điều tra.

- Chu kỳ điều tra BTS: Điều tra BTS định kỳ hàng tháng, vì 03 lý do: (1) Kết quả điều tra BTS sẽ bổ sung, hỗ trợ cho việc biên soạn báo cáo tình hình kinh tế - xã hội hàng tháng; (2) Phục vụ phân tích và dự báo ngắn hạn, nên phải có đầy đủ dữ liệu đủ lớn (tối thiểu phải có đủ

36 quan sát) mới có thể phân tích, dự báo được, nếu điều tra theo quý, thì sau 9 năm nữa, mới có đầy số liệu đủ lớn cho phân tích và dự báo; (3) Hòa với OECD và Hội nhập quốc tế về thống kê.

- Thiết kế phiếu điều tra: Một trong những yêu cầu quan trọng của điều tra BTS là Giám đốc hoặc người quản lý doanh nghiệp trực tiếp trả lời các câu hỏi điều tra. Do đó, phiếu điều tra phải đơn giản, tốn ít thời gian để điền phiếu. Phiếu điều tra phải đảm bảo hài hòa với phiếu điều tra BTS của OECD. Mẫu phiếu điều tra được thiết kế theo dạng in ra giấy, email.

- Thiết kế mẫu điều tra: Mẫu điều tra BTS phải

đại diện cho từng lĩnh vực điều tra ở cấp quốc gia (không đại diện cho tỉnh, thành phố). Điều tra 100% doanh nghiệp siêu lớn, điều tra mẫu đối với doanh nghiệp lớn, trọng điểm.

5. Tham dự các hoạt động quốc tế về BTS

Trước mắt, Tổng cục cử người tham dự Hội thảo quốc tế về “Điều tra xu thế kinh tế và chính sách kinh tế” tổ chức vào tháng 10/2014 tại Trung Quốc (cần cử người sớm để đăng ký chủ đề viết báo cáo và trình bày tại Hội thảo). Thường xuyên tham gia vào một số tổ chức quốc tế về BTS như: CIRET, RETA... và chia sẻ kinh nghiệm với các quốc gia thông qua các diễn đàn và qua Internet.

Tài liệu tham khảo:

1. Tổng cục Thống kê (2000), Tài liệu hướng dẫn điều tra thí điểm BTS;
2. Tổng cục Thống kê (2001), Phương án điều tra BTS;
3. OECD (2003), Business Tendency Survey: A Hand Book;
4. <https://www.ciret.org>
5. <http://www.statistics.gov.my>